

életükkel fizettek. 1967-ben kiadták a *Warriors Without Armour* (Harcosok fegyver nélkül) című könyvet, amelyben azokról a litvánokról esik szó, akik zsidókat mentettek. Meras egymaga több mint húsz embert nevez meg, akik őt és társait megmentették a haláltól.

Vannak emberek, akiknek neve feledésbe merült. Vannak szerények, akik nem akarják megnevezni magukat, és vannak, akik eltűntek az idők folyamán.

Nem volt dán királyunk... Egy öreg zsidó asszonytól hallottam egy királyfőről szóló mesét. Egy litván fia-

talember nem vált el zsidó feleségétől, pedig ezzel megmenekülhetett volna a haláltól. Az asszonnyal együtt beköltözött a gettóba. Összeszólkozott egy fegyveres őrrrel, és az lelőtte. A haldokló férfi csak annyit mondott: „Örülök, hogy zsidóként halhatok meg.” Remélem, mindig lesz legalább egy olyan litván, aki ezzel a méltósággal él és hal.

A királyfit a vilnusi zsidó temetőben helyezték örök nyugalomra. A sírját talán már be is szántották.

[VÁNDORJUDIT FORDÍTÁSA]

Alekszandr és Lev Sargorodszkij / A BURZSOÁ CSÖKEVÉNY

A forradalom tizennyolcadik esztendejében láttam meg a napvilágot, s minden nagyszerű és örömteli lehetett volna az életemben, ha nem forog fenn egy bizonyos körülmény: sajnós a nagyszüleim jóval a forradalom előtt születtek!...

Ők persze nem tehetek róla, s ha később jöttek volna világra, lehet, hogy még ma sem élnék – az a tény azonban, hogy a kapitalizmusban születtek, mégis zavart engem. Arról van szó ugyanis, hogy a burzsoá csökevények tömkelege pusztított a tudatukban. S dacára annak, hogy nap mint nap küzdöttek ellenük, s hogy küzdelmükben a társadalom a segítségükre sietett, a csökevények igen nehezen adták fel állásaikat.

Nagyapám és nagyanyám azonos mennyiségű burzsoá csökevényrel rendelkezett, ám ha egészen őszinte akarok lenni, a nagyapámnak mégiscsak eggyel többje volt. S ezzel a bizonyos csökevényrel semmiféle társadalom, semmiféle rendelet vagy határozat, a templom – ez esetben zsinagóga – és állam semminemű különválasztása nem segített.

Mindent egybevéve, nagyapám arra ítéltetett, hogy e csökevényrel éljen s – ezek szerint – haljon is meg.

A csökevény eléggé különös jellegzetességgel rendelkezett: nem volt szembeötlő. Az ember elbeszélgethetett, elborozgathatott, vállvetve dolgozhatott nagyapámmal, s még csak nem is sejtette, hogy a csökevénye létezik. Ám elegendő volt elmenni a fürdőbe, vagy egy holdfényes éjszakán anyaszült meztelenül megfürödni vele, a csökevény máris észrevételte magát. Így hát egy bizonyos idő, egész pontosan tizenhét októbere után nagyapám nem járt többé fürdőbe, igaz, a zsinagógát, melyet csak decemberben zártak be, továbbra is látogatta.

Lassacskán a csökevénye kezdett feledésbe merülni, s csak nagyanyám meg az a néhány zsidó emlékezett rá,

Nemrég töltöttük be a száz évet. Magasságunk 3 méter 60 centiméter, egy szakállunk van, két feleségünk és négy fiunk. Jókedvűek vagyunk, szeretünk utazni, helyel-közzel írni is. Optimizmusunk töretlen: szilárd meggyőződésünk, hogy rosszabb, mint volt, már nem is lehet. Leningrádban élünk, a három forradalom városában. Elmentünk, mielőtt a negyedik is kitört volna. Tizenöt éves testvéri együttműködésünk alatt Oroszországban ötszáz elbeszélést írtunk, közülük négyszázat a felismerhetetlenségig „megszerkesztettek”. Készítettünk néhány forgatókönyvet, és az egyiket még fel is ismertük a cenzúra után – tizenkét színművünk közül azonban – ugyanazon cenzúra áldásos tevékenysége nyomán – már csak a szerzők neve maradt. Az sem mindig. Egy plakáton Alekszandr és Lev Petrov neve szerepelt a miénk helyett – a színgazgató nem szívlelhette a zsidókat... Műveinket Moszkvában, Leningrádban, Kijevben, Tallinban, Odesszában és más városokban nyomtatták ki és állították színpadra. Ugyanezekben a városokban tiltották be és vették le a repertoárról.

Tizenegy éve már, hogy Nyugaton élünk. Genfben lakunk, Franciaországban, Izraelben, Amerikában, Svájcban, Németországban, Belgiumban és másutt adják ki a műveinket. Egyelőre sehol nem tiltottak be. Öt könyvünket (regényeket és elbeszéléseket) publikálták Franciaországban, kettőt-kettőt Amerikában és Izraelben, egyet-egyét Németországban.

Meg vagyunk elégedve az életünkkel...

[ALEKSZANDR ÉS LEV SARGORODSZKIJ]

akkival a forradalom előtt szeretett holdfényes éjszakákon fürdeni... S bizonyára teljesen meg is feledkeztek volna róla! Ám ekkor, egészen váratlanul, nagyapámnak eszébe jutott, hogy e csökevényel engem is felruházzon! Engem, aki tizennyolc esztendővel a nevezetes esemény után születtem!

Fondorlatos ötlet volt. Nagyszüleim elhatározták, hogy átverik szüleimet, akiket teljesen lefoglalt az új világ építése, s szinte sohasem tartózkodtak otthon. Egy este, a tea mellett, kidolgozták a haditervet, s alighogy meghallották anyám vagy apám lépéseit, rázendítettek: „Bátran, elvtársak, lépést tartsatok!”... Apám gyanakodva sandított rájuk, nyilván valami ármányt gyanítva viselkedésükben, de nagyapám olyan lelkesen vágta ki: „megedződik mellkasunk a harcban” –, hogy legyintett, és letelepedett vacsorázni.

Nagyanyám jól tartotta apámat, habár töltött halról, cimeszről vagy humentásról szó sem lehetett – apám, midőn a házba költözött, egyszer s mindenkorra betiltotta ezeket az ételeket. Az internacionalista táplálkozás híve volt, és megkövetelte, hogy otthon, a jelenlétében oroszul beszéljenek... Ezért nagyanyám és nagyapám, akik törték az orosz, inkább nem szólaltak meg előtte...

– Nekem már az is sok – mondta apám nagyapámnak –, hogy eltűröm a csökevényét, tisztelt Mojszej Szolomonovics.

– Miféle csökevényemet? – kérdezte rendszerint nagyapám –, mire gondol?

– Arra a bizonyosra – felelte apám –, arra a bizonyosra!

Nagyapám sehogy sem tudta elképzelni, hogyan szerzett tudomást apám az ő csökevényéről.

– Ide figyeljen, Abram Iszaakovics – vitakozott vele –, azt nem tagadhatja, hogy egyes csökevényektől már megszabadultunk. Hála Istennek, már külön házban lakunk. A kalucsnijavító műhelyt átadtam az államunknak, s nem éneklek a zsidó kórusban sem. Mit akar még?

– Csak azért nem énekel, mert bezártuk a zsinagógát – magyarázta apám –, máskülönben egyre csak ott énekelne, és akadályozna bennünket az új világ építésében.

– Istenem – mondta nagyanyám –, ki akadályozza magukat, építsék csak, egészségükre, ki zavarja magukat benne?

– Ki?! – Apám tett néhány lépést, s kirántotta a sifonért. – Hát ez mi? – mutatott rá egy átkötött csomagra. – Lehet így építeni az új világot?

Nagyszüleim összenéztek.

– Csak ne tegyenek úgy, mintha nem tudnának róla. Ez macesz! Hogy került az én házamba? – kérdezte apám.

– Még a forradalom előttről maradt – magyarázta nagyapám –, 1916-ból.

– Akkor miért ilyen friss? – érdeklődött apám, kibontva a csomagot.

– Honnan veszi, hogy friss? – kérdezte nagyapám. – Kóstolja csak meg...

– Én?! – kiáltott föl apám. – Maga maceszsel kínál engem?!!!

– Hisz azt állítja, hogy friss – én csak azt mondom, kóstolja meg.

Apám elsápadt: – Ezt egy párttagnak! – nyögte ki alig mozgó ajakkal. – Maceszt?!!! Holnap itt ne legyen a házban, vagy holnapután már én nem leszek itt!

– Az Isten szerelmére – felelte nagyapám, és békülékenysége jeléül rázendített: „Ellenséges viharok...”. Nagyanyám nyomban csatlakozott hozzá, s a közös éneklés véget vetett a vitának. Apám legyintett, és indult, hogy párttörténetet tanuljon.

Egy ízben, mikor apám kiküldetésbe ment – időről időre hol a mezőgazdaságot, hol az ipart, hol a művészetet lendítette fel, anyám pedig, mint mindig, az alfabetizmust számolta fel végérvényesen a lakosság egyes rétegeiben –, nagyszüleim takaróba göngyöltek, s elvittek valahová, a városka legszélére, egy házikóba, majd hamarosan kihoztak onnan, de már nem az voltam, aki addig, hanem burzsoá csökevényes... Igazolásmra el kell mondanom, hogy hevesen ellenálltam. Ruditotam, elkekeredtem hadonásztam, miközben rugdalóztam, s meg is haraptam a fölőbém hajló szakállas férfit, aki kést tartott a kezében – ám az a harc egyenlőtlen erőiküzdélme volt...

Néhány nappal később megérkeztek a szüleim, s noha ideológiailag képzetek és szerfőlött éberek voltak, sajnos mit sem vettek észre... Annál is kevésbé, minthogy nagyszüleim azon az estén rendkívüli hangulatot teremtettek: a szobájuk közepén, a falon Szverdlov képe függött, a szomszédtól kölcsönkért gramofon egész este forradalmi dalokat és indulókat játszott, végül pedig átnyújtották apámnak a legújabb kiadású párttörténetet...

Úgy látszik, ez azért mégis túlzás lehetett, mert apám bizalmatlanul megkérdezte:

– Történt valami, Mojszej Szolomonovics?

– Nem, dehogy, hogy is képzeli – tiltakozott nagyapám –, csakhát rövidesen beköszönt forradalmunk évfordulója.

Apám összerándult a „forradalmunk” szó hallatán, s alig bírta megállni, hogy ne feleljen ennek az ásatag, a múltból visszamaradt öregnek, aki nem is olyan régen még az embernek ember által való kizsákmányolásából élt.

Ez tagadhatatlanul így volt... Amíg nagyapám egy rendelet utasítására önként át nem adta műhelyét az államnak, ketten dolgoztak benne – ő és a bátyja, s ez nyilvánvalóvá tette, hogy az embernek ember általi kizsákmányolásával állunk szemben: nagyapám kíméletlenül kizsákmányolta a bátyját, a bátyja pedig őt – méghozzá minden nap kora hajnaltól késő estig.

Miután önként átadta műhelyét, természetesen többé szó sem lehetett semminemű kizsákmányolásról: egész nap otthon ült, mert hát kinek kell egy volt kizsákmányoló?...

Nagyapám bátyja, Joszif pedig, aki úgy érezte, hogy kizsákmányolás nélkül nem élet az élet, átruccant Ame-

rikába, ahol továbbra is kizsákmányolásból élt, igaz, ezúttal csak saját magán gyakorolta, minthogy Bronxban forró virslit árult az egyszerű munkásembereknek... Nagyapám ugyancsak megpattant volna Amerikába, ám a hajóra szálláskor váratlanul vakbélgyulladás tört rá, s ez örökre a hazájában marasztotta... Attól fogva mindig ingerült lett, ha azt hallotta, hogy a vakbélgyulladás nem veszélyes betegség.

– Kérem, Mojszej Szolomonovics, ne mondja, hogy a „forradalmunk” – mondta apám, mégsem bírván türtöztetni magát. – Nincs semmi köze a forradalomhoz.

– Nem értem magát, Abram Iszaakovics – ellenkezett nagyapám –, hol azzal vádol, hogy nem fogadom el a forradalmat, hol meg, ha hála a maga áldásos hatásának, kezdem elfogadni, kijelenti, hogy nem az enyém!...

– Ide figyeljen – mondta apám –, el a kezekkel a forradalomtól... Ha nincs a vakbélgyulladása, már rég valahol... a Wall Streeten flangálna...

Nagyapám jó ember volt, sok mindent megbocsátott, de hát a vakbélgyulladás... az volt az ő fájdalma, a meg nem valósult álmai, a távoli, új országok, a határtalan óceán... Számára a „vakbélgyulladás” ugyanazt jelentette, mint apámnak a „forradalom”... S amiként apám nem bocsátotta meg, ha avatatlan kézzel nyúltak a forradalmához, akként ő sem bocsátotta meg, ha avatatlan kézzel nyúltak a vakbélgyulladásához.

– Tudja mit, tisztelt Abram Iszaakovics – mondta nagyapám –, ha nincs a vakbélgyulladásom, Istennek hála, nem ismerném magát. Jó éjszakát.

Levette a gramofonról a forradalmi dalokat harsogó lemezt, a szekrényhez lépett, kiemelte a táleszt, magára öltötte, s apám nagy megdöbbenésére, a szeme láttára imádkozni kezdett. Apám zavarba jött: ilyen nyílt kihívás még nem érte nagyapám részéről. Közben nagyapám hangja mind magabiztosabb lett, egyre hangosabban imádkozott, s ekkor apám kinyitotta a rövid párt-történet megviselt kötetét, és Jakov Mihajlovics Szverdlov felé fordulva fennhangon olvasni kezdte. Pontosan, tagoltan, felindultan szónokolt, és hangja elnyomta a tálesz alól, a keleti fal felől érkező imát. De hát ennek így is kellett lennie, hiszen apám nem holmi Bibliát olvasott, hanem az ötödik fejezetet...

Ám ekkor nagyapám kiköhögte magát, és újult erőre kapott.

A tálesz alól ércesen zengett az ima, s végül is kettejük hangja egyforma erőre emelkedett, mondataik összefonódtak, s már nem lehetett kivenni, ki mit olvas: nagyapám Istennek az ötödik fejezetet a tálesz alatt, vagy apám Jakov Mihajlovicsnak a Bibliát.

Apám ezt nem hagyhatta annyiban. Minden erejét összeszedte, s egy időre magához ragadta a vezetést:

– „A szocializmus építésének minden szakaszában” – dörgött a hangja.

– „Bárúch Ádonáj, áldott az Örökkévaló” – hallatszott a keleti fal felől.

– „Közvetlen irányítás alatt...” – kiabálta apám, és

hangja egyszer csak elcsuklott... úgy látszik, megviselte a rengeteg megyei felszólalása, amivel a mezőgazdaságot és irodalmat lendítette fel. – „Bölcs vezérünk és tanítónk” – hörögte.

– Valami baj van, Abram Iszaakovics? – érdeklődött nagyapám a keleti fal felől. – Segítsek?

– „Töretlenül haladunk előre – folytatta rekedten apám – a mindent legyőző eszme zászlaja alatt...”

És nagyapám ekkor bebizonyította, hogy nemeslelkű ember. Letette az imakönyvet, a sziderlit, levette a táleszt, és bedugta őket a szekrénybe, noha a hangjától, mely megedződött a sok esztendő énekléstől a zsinagóga kórusában, akár folytathatta volna. Apám viszont, ennek ellenére, szinte suttogva, de végigolvasta a fejezetet, s csak azután ment lefeküdni...

Másnap még szinte meg sem érkezett a munkahelyére, máris hívták az első titkárhoz. Az Első láthatóan izgatott volt. Fel-alá járkált az asztal körül, melyen apám káderanyaga hevert; időről időre kinyitotta, majd becsukta, és eltöprengve csóválta a fejét. Azt a benyomást keltette, mintha kívülről akarná megtanulni...

– Abram – mondta, mihelyt apám belépett –, ki volt a nagyanyád?

– Egy zsidó asszony – felelte apám, látható zavarban.

– Nem értettél meg, Abram – magyarázta az első –, azt kérdeztem, mivel foglalkozott tizenhétig?

Apám felvidult.

– Meghalt – mondta boldogan –, még a múlt században...

Ám az Első résen volt.

– És mivel foglalkozott a múlt században?

Apám nem tudta.

– Nem vagyok informálva róla – felelte...

– Ez nem válasz egy 1925-ös párttagtól – mondta az Első, belekukkantgatva a dossziéba –, lehet, hogy minden innen ered...

– Mi ered innen? – jött zavarba apám. – Mire gondol?

– És a nagyapád? – pontosította az első.

– Zsidó volt – felelte ismét apám. Annyira összezavarodott, hogy rossz választ adott.

Az Első figyelmesen ránézett.

– Úgy látszik, még túlságosan élnék benned a nemzeti előítéletek – mondta –, azt kérdeztem, mivel foglalkozott a nagyapád.

Fondorlatos egy kérdés. Apám tudta, mivel foglalkozott a nagyapja, de iparkodott elfelejteni... A nagyapja: gazdag ember volt. Volt neki egy kecskéje. Ványadt, bágyadt, de igazi kecske... Az egész stetlre szólóan bégetett, így hát minden zsidó tudta, hogy Slojménak van egy kecskéje – ványadt, bágyadt, de igazi kecske... Apám gazdag atyai nagyapjának családja hosszú éveken át próbálta eldönteni a szinte hamleti kérdést, legyen-e kecske vagy ne legyen, levágják-e vagy sem... Arról van szó ugyanis, hogy noha a család gazdag volt, nem volt mit ennie. Sosem döntötték volna el a kérdést, ha egyszer csak a kecske el nem dönti maga: kilehelte a párját... A nagyapa nem élte túl a halálát...

És lám, az Első most emlékeztette rá apámat.

– No mit hallgatsz, Abram? – kérdezte. – Volt kecskéje? He? Kecskéje volt?

Apám elvörösödött. El nem tudta képzelni, honnan tud az Első arról a szerencsétlen kecskéről...

– De hisz ványadt és bá-á-gyadt... – mentegetődzött.

– De igazi! – hangsúlyozta az Első. – Igazi kecske volt?

Apámnak nem volt takargatnivalója, mégis lehorgasztott fejjel állt. Várta, hogy a szüleiéről kérdezzék. Velük minden rendben volt, annak rendje s módja szerint válaszolhatott, sok-sok tényt elősorolva forradalmi tevékenységükről, ám az Első nyilván tudott róluk, és nem érdekelték őt. Apám ezt sérelmesnek találta, és maga lendült támadásba.

– Az apám... – fogott bele...

– Tudjuk – szakította félbe az Első –, ezt tudjuk...

– Az anyám pedig – apám nem hagyta magát.

– Hagyd abba, Abram – vágott közbe az Első –, nincs köztetek semmi hasonlóság. Te egészen a nagyapádra ütsz. A kecskére! És ez itt a lényeg!

Apám agya lázas munkába kezdett, úgy zakatolt, akár egy fuldoklóé, mielőtt végleg elmerül. Az Első nyilvánvalóan célzott valamire, de hogy mire, nem volt képes megérteni. Mindig tisztán állt a párt színe előtt, s mindenütt, ahol csak tehette, végigvitte az irányvonalát. Ha az Első rozsvetésre szólított fel, apámnak eszébe sem jutott, hogy búza vagy teszem azt, árpa vetésére buzdítsa a népet, pedig akadtak, akik nem értették meg a párt kezdeményzését. Ha az Első úgy ítélte meg, hogy a zsinagógát feltétlenül be kell zárni, apám maga tette a lakatot a kapura, noha voltak, akik ezt sem értették meg. Már sok éve nem evett töltött halat, nem beszélt jiddisül, és igyekezett nem is gondolkodni ezen a nyelven... Mi nem tetszik akkor az Elsőnek? És ekkor hirtelen fölmerült benne a macesz. Kiúszott a szekrényből, és pimaszul lebegett a szeme előtt. Az ördög vigye el.

– Nem jelent semmit, hogy friss – mondta apám, a maga számára is váratlanul –, biztosíthatom, hogy 1916-ból maradt meg.

Az Első megtorpant.

– Kicsoda? – kérdezte értetlenül.

Ekkor apám felfogta, hogy fölöslegesen fecsegett, de valahogy ki kellett keverednie a csávából.

– Szóval ki hever tizenhat óta? – kérdezte újra az Első.

– Az őszi szántás! – vágta rá apám, és megjijedt.

Az Első fürkészőn tekintett rá.

– És a macesz? – kérdezte. – A macesz mióta hever a szekrényben?

Apám kezdte elveszíteni a talajt a lába alól.

– De hisz meg se kóstoltam – mondta.

– Akkor meg honnan tudod, hogy friss? – kérdezte igen logikusan az Első.

Apám annyira összezavarodott, hogy váratlanul kijelentette: – Hát milyen lehetne, ha egyszer tizenhatból maradt meg?...

– Ú-úgy – mondta az Első –, a maceszről majd más-kor beszélgetünk – és bejegyzett valamit apám káderanyagába.

Ha a maceszről más-kor beszélgetünk – gondolta apám –, most valami egészen másról van szó...

És ekkor az Első fölvette azt a pózt, amelyben fontos politikai szempontokat szokott fejtegetni. Érthetetlen módon rögtön a dolgok közepébe vágott.

– ... Az emberek tudatában az egyik legelevenebb burzsoá csökevény a körülmetélés, amelyet a judaizmus, a cári kormány és a nemzetközi burzsoázia évszázadokon át terjesztett. Nálunk most, hála Istennek, nincs sem cári kormány, sem burzsoázia, sem judaizmus. Abram, kérdem én tőled, miért kellett körülmetélni?

Apám sehogy sem értette, hogy jön ez ide.

– Bocsásson meg – mondta –, én ezt sohasem titkoltam. Benne van a káderanyagomban.

– A te körülmetélésedről tudunk – szakította félbe az Első –, miért metéltetted körül a fiad?

Apám elsápadt.

– Ez hazugság! – nyögte ki nagy nehezen. – Provokáció, hogy bemocskolják és megrágalmazzák egy párttag tiszta nevét.

Az Első elgondolkozott. Úgy döntött: apám vagy nem tud arról, ami történt, vagy tud róla, de sumákol.

– Abram – mondta –, én mégis úgy vélem, jobb volna bevallani...

– Nincs mit bevallanom! – kiáltott föl apám. – Azonnali ellenőrzést követelek. Hála Istennek, módunkban áll ellenőrizni...

– Elhamarkodott döntés – jegyezte meg az Első –, de ha akarod... – és megrázta a csengőt.

Az irodába egymás után beléptek a vezetőségi tagok, s abból, hogy egyikük sem üdvözölte őt, apám megértette, hogy mindent tudnak.

– Nos hát menjünk, elvtársak – mondta az Első, mintha valami rég eldöntött dologról volna szó, s az elvtársak, élükön vele, elindultak a házuk felé.

Midőn a vezetőség bevonult a házba, apám előtt elsötétült a világ: nagyszülei az asztalnál ültek, s jóízűen töltött halat ettek. Szombat volt, megengedhették maguknak, annál is inkább, mivel apám napközben sohasem járt haza. És tessék, most nemcsak az apám: egyszerre az egész vezetőség... Nagyapám annyira zavarba jött, hogy hirtelen, teli szájjal énekelni kezdte: „Völgyvidéken és hegygerincen át tör előre a hadsereg.” A vezetőségi tagok becsületére legyen mondva, egyikük sem csatlakozott hozzá... és nagyapám vagy a nótát, vagy a halat félrenyelte... Ekkor nagyanyám, nyilván ugyancsak zavarában, kínálgatni kezdte az elvtársakat, kóstolják meg a halat, s egyúttal elnézést is kért, hogy nem jut mindenkinek, hisz nem várt ilyen kedves vendégeket. Ám a vezetőségi tagok becsületére legyen mondva, egyikük sem nyúlt a hagyományos zsidó ételhez, csupán összevonták szemöldöküket. Igaz, Ivan Sztjepanovics megköszönve az invitálást, az asztalhoz lépett, megkóstolt egy falatkát, s még

alkalma volt azt mondani: „nagyon finom”, ám ekkor, elvtársainak rosszalló tekintetét elkapva félrenyelt, és nagy sietve kiköpte a maradékot. Ivan Sztjepanovics mentségére el kell mondanunk, hogy nem volt idevalósi, nemrégiben érkezett hozzánk az Uralból, s nemcsak hogy még életében nem evett töltött halat, de hallani sem hallott róla... Ekkor nagyanyám fogta a halat, és ki akarta vinni a konyhába, de apám megállította...

– Kérem, ne menjen sehová! – mondta, és rám mutatva hozzátette: – Bontsa ki a gyereket.

– Abram Iszaakovics! – kiáltott fel nagyanyám. – Maga nyilván megőrült. A gyerek alszik... És különben is olyan gyenge, és egyébként sem lát anyatejet, anélkül pedig nem sokra megyünk – kérdem én, még az alvástól is meg akarja fosztani?

Szünet következett. A vezetőségi tagok, s köztük apám, tétován egyik lábukról a másikra álltak.

– No hát – törte meg a csendet az Első Titkár –, a gyermekek a mi jövőnk. Megvárjuk.

Körüülték az asztalt, és csöndben vártak. Egy óra múlva az Első megszólalt: – Bocsásson meg, általában meddig szokott aludni?

– Tudja – felelte nagyapám –, ha jóllakott, sokáig. Vagy hét órán át, tudja?...

– És ma jóllakott? – érdeklődött az Első.

– Ráhil, ma jóllakott? – kérdezte nagyapám nagyanyámat.

– Sajnos nem tudtam, hogy jönnek... – felelte szomorúan nagyanyám, és nagyot sóhajtott...

– Tudják mit? – mondta az Első. – Hogy ne vesztegessük az időt... Bocsásson meg, de nincs ellenükre, ha most vezetőségi ülést tartunk?

– Ugyan dehogy – felelte nagyapám, s még föl is állt –, megtiszteltetés számunkra. Ráhil, terítsd meg az asztalt... Van még itthon egy kis vodka?

– Hagyja abba – szólít közbe az Első –, hogy gondol ilyet?...

– Bocsánat – szabadkozott nagyapám –, még sohasem voltunk vezetőségi irodában... De valami édességet csak lehet? Van itthon lékohunk...

Ám apám ezt már nem bírta elviselni.

– Aki nem tagja a vezetőségnek, hagyja el a helyiséget!

Nagyszüleim megcsóválták fejüket, s magukhoz ragadva engem, kifelé indultak...

– A gyereket meg minek viszik? – kérdezte az Első.

– Hisz nem tagja a vezetőségnek – felelte nagyapám, s minthogy ezzel az Első nem tudott mit szembehelezni, kimentek.

Amíg a vezetőség az új világ építésének halaszthatatlan megyei feladatait oldotta meg, nagyapám korát meghazudtolóan lázas tevékenységet fejtett ki. Elszaladt a város szélére, Hájim Kudrjavijhoz, és könyörgött neki, hogy körülbelül két órára adja kölcsön az unokáját. Hájim Kudrjavij nem adta kölcsön, mondván, hogy a felesége nélkül semmiféle unokát nem ad oda egy percre sem, még neki, Mojszej Szolomonovicsnak sem.

Nagyapám esedezve kérte, ne sajnálja tőle a gyereket, s hogy cserébe odaadja az utolsó üveg borát, és hoz töltött halat, és minden szombaton imádkozni fog érte...

– Mondd csak meg – kérdezte Hájimot –, előfordult, hogy nem adtam meg valamit?... Gatyamadzagot? Üstöt? Élő tyúkot? Felelj, mit nem adtam vissza? Miért nem akarod kölcsönadni nekem az unokád?

Hájim makacszkodott. És ekkor nagyapám a végsőkre szánta el magát. Emlékeztette Hájimot arra az arany tízrubelesre, amit bizonyos viharos események idején megőrzésre adott át neki, a tízrubelest azóta a feledés fátyla borította, valójában azonban a Hájim öreg komódjában hevert, és amennyiben Hájim kívánja, hát nagyapám ezt most rögvest be is tudja bizonyítani.

Hájim ezt nem kívánta, inkább odaadta a gyereket. – Két órára – mondta –, legfeljebb.

Mire nagyapám, karján Hájim unokájával, hazaloholt, a vezetőségi ülés már a vége felé járt. Nagyanyám el-elfúló lélegzettel tudósította, hogy időnként egyik-másik vezetőségi tag bekukkantott, érdeklődően, nem ébredt-e föl a gyerek, s hogy ő úgy érezte, megbolondul, mivel a kicsi fölébredt, és elárulhatja őket.

– Még nincs körülmetélve? – érdeklődött, a Hájimféle kisdud felé bólintva.

– Nincs – felelte nagyapám –, szerdán lesz! Tegnap akarták volna, de hála Istennek, sok a várakozó...

A másik szobából időről időre ilyesfajta mondattöredékek hallatszottak át: „megbízni és ellenőrizni”, „jeleníteni az eredményeket”, „ha megfeszülnek is, de szerdára”, „ha megfeszülnek is, de szombatra”. A leggyakrabban apám hangja hallatszott: „Mi meg rákényszerítjük őket”, „mi meg rákényszerítjük őket”, „mi meg rákényszerítjük őket”.

Nagyapám végigsimított ősz haján, megfésülte szakállát, elmondott egy imát, és karjára véve a Hájim unokáját, belépett abba a szobába, ahol a vezetőség ülésezett.

– Elnézést kérek – mondta –, felébredt... Bocsássák meg, hogy olyan sokáig aludt. De hát egy csecsemő!...

Mindannyian felugrottak.

– Bontsa ki! – rendelte el apám.

– Kérem szépen – mondta nagyapám –, merről kezdjük?

– Az mindegy, hogy merről – süvöltötte apám.

Nagyapám óvatosan bontani kezdte a pelenkát. Olyan gyöngéden és finoman csinálta, mintha nem is a nagyapja, hanem az anyja lett volna. Végül is kicsomagolta a gyereket.

– Tessék, itt van a mi kicsikénk – mondta. – De tulajdonképpen mi érdekli magukat?

Apám odarontott a Hájim unokájához, elmerült valahol a pelenkában, s mikor végre fölmerült belőle, az arca ragyogott.

– Nahát, mit mondtam – kiáltotta diadalmasan –, rágalom volt!

– Persze hogy rágalom volt – ismételte meg nagyapám –, de mi történt tulajdonképpen?

– Kérem, hogy mindenki győződjön meg róla – kiáltotta apám.

A vezetőségi tagok sorban az asztalon fekvő csecsemőhöz járultak, figyelmesen megszemléltek rajta valamit, s jelentőségteljesen bólogatva elhaladtak előtte.

– Tessék – mondta apám a gyülekezetnek –, meggyőződhetek róla! . . . Bizonyosságot szerezhettek!

A vezetőségi tagok zavartan hallgattak. Utolsónak az Első lépett a gyerekekhez. Ránézett, és nem hitt a szemének – minden a helyén volt.

– Nos? – kiáltotta hátulról az apám. – Meggyőződhetett róla! Provokáció volt!

Apám diadalmaskodott: neve újra tisztán fénylett. Fel-alá rohangált a szobában, ugrált, s még meg is csókolta az egyik vezetőségi tagot.

Az Elsőnek komor gondolata támadt. Szóval becsapták. Félreinformálták. Ma csak egy apróságban, holnap egy nagyobbban, holnapután pedig . . . Kellemetlenül érezte magát . . . És ekkor tekintete a gyerek arcára tévedt . . .

– Bocsásson meg – mondta alig hallhatóan –, ez csalás . . . – A hangja remegett.

– Miféle csalás? – dörgött apám. – Maga, Naum Lazarevics, úgy látszik, egyszerűen elfelejtette, milyennek kell lennie az igazinak. Hisz mellesleg a maga káderanyagában is föl van tüntetve . . .

– Csönd legyen! – kiáltott rá az Első. – Ez Pjotr! A fiam.

Mindenki megkövült: a vezetőségi tagok, apám, nagyapám, de még a Hájim unokája is . . .

– Már megbocsásson – vitatkozott apám –, de miféle Pjotr? Ez Grigorij.

Az Első megzavarodott. Ritkán, pontosabban szinte alig látta a fiát, sokat mondok, ha nyolcszor vagy kilencszer a születése óta, ám kivételes emlékezőtehetsége volt: elég volt egyszer megpillantania valamit, és örökre megjegyezte. Ha legmélyebb álmából ébresztik föl, akkor is habozás nélkül megmondja az ötéves terv bármely adatát, akármelyik forradalmár születésének időpontját, vagy ha az, ne adja Isten, elhunyt, halálának idejét is, a párttagok számát a világ bármely országában, pedig sok párt illegalitásban működött. S bár a fia nem ötéves terv, tévedni ez esetben sem tévedhetett. Mindezenetre azonban, mielőtt apámmal vitába szállt volna, odalépett a csecsemőhöz, s kitartóan a szemébe nézett. A gyerek nem vette le róla a tekintetét, és az Első rájött, hogy ez mégiscsak az ő fia.

– Na nem, bocsásson meg – mondta –, elnézést, de ez Pjotr! . . .

Apám szintén ritkán, talán ha két-hárommal több alkalommal látta a fiát, mint az Első a sajátját, ám az emlékezete is jóval halványabb volt. Például nem mindig tudta gondolkodás nélkül elmondani, melyik évben alakult meg a svéd kommunista párt, összekeverte a külföldi forradalmárokat, különösen a kínaiak nevét, s noha tudta, hány traktort bocsátottak ki harminckettőben, mindig eltévesztette, hogy az mennyivel több, mint 1913-ban. Ezért hát ő is odalépett az

asztalhoz, s tüzetes vizsgálatnak vetette alá a gyermeket.

Mialatt apám alapos szemlét tartott a Hájim unokája felett, nagyapámtúljutott az események illetően, nem várt fordulata miatt elszenvedett sokkon . . . Naum Lazarevics – fogott bele –, bocsásson meg, én valóban nem vagyok vezetőségi tag, de azt akarom mondani, igazán hízog számunkra, hogy az unokám hasonlít egy első titkár fiára . . . Ez igen megtisztelő . . . És mégis, elnézést kérek, de ez az én unokám.

– Abram – mondta apámhoz fordulva –, mit vizsgál ott? Úgysem emlékszik rá. Ez a maga fia, Girs!

– Grigorij! – üvöltött fel apám –, jegyezze meg egyszer s mindenkorra, Mojszej Szolomonovics, ez Grigorij, Grigorij! – Az Elsőhöz fordult, mondván: – Ez Grigorij! A maga Pjotrja, sajnos, ahogy sem keveredhetett ide. – De a hangja nem sugárzott túl szilárd meggyőződéssel.

Az első titkár életében még nem kételkedett semmiiben. Mindig, minden kérdésben az egyetlen helyes döntést hozta, teljesen függetlenül attól, ismerte-e a fennforgó kérdést, avagy most hallott róla először. Ez utóbbi esetben csak még helyesebben határozott. Ám most, úgy látszik, össze akarják zavarni, el akarják ültetni lelkében a kétely magvait – ezt pedig az Első nem engedhette meg.

– Ez Pjotr! – jelentette ki meggyőződéssel, s a maga számára is váratlanul hozzátette: – Aki mellette van, kérem, tegye föl a kezét. – Mindenki föltette a kezét – legelsőként apám.

– Egyhangú döntés – mondta az Első –, térjünk át a következő kérdésre . . .

– Egy másodperc – mondta apám –, csak azt akarom megjegyezni, hogy a gyerek az enyém . . .

A vezetőség egy emberként, értetlenül nézett rá, Ivan Szemjonovics pedig, aki nem volt idevalósi, és csak nemrégiben érkezett az Uralból, csodálkozva megkérdezte:

– De hisz most szavazott igennel.

– Annak meg mi a jelentősége? – csodálkozott apám.

– Mindig igennel szavazok, és sosem helyezkedem szembe a kollektívával . . . De a gyerek az enyém . . .

A helyzet feszültté vált. Az Első, aki ugyebár már tizenöt éve volt az, aki, nem emlékezett hasonló esetre, de úgy látszik, képes volt kivágni magát minden csávából, még a legkilátástalanabb helyzetből is . . . Példának legyen elég annyi, hogy ő, Naum Lazarevics Smok, Lejzer és Neháme fia, egy rabbi és egy sojhet unokája, bizony, tősgyökeres orosz. Így hát nem csoda, ha most is haladéktalanul megtalálta a kivezető utat.

– Ez Girs! – mondta. – Aki mellette van, tegye föl a kezét.

Senki sem tette föl, apám sem.

– Ki van ellene?

Mindannyian fölemelték a kezüket, apám ismét elsőnek.

– Egyhangú döntés – konstataálta az Első – . . . térjünk át a következő kérdésre . . .

Amíg a szavazás folyt, nagyapámnak, karján a Hájim unokájával, sikerült kisomfordálnia a szobából, és visszatért velem. E percben apám épp újból azt bizonygatta, hogy a csecsemő az övé, amivel a vezetőségi tagokat megint csaknem a megbotránkozásba kergette... Persze nehéz kitalálni, mit eszelt volna ki az Első, aki nem ismert lehetetlent, ám az ajtó hirtelen feltárult, s a szobába Hájim Kudrjavij száguldott be.

– Hol a gyerek? – üvöltötte se nem látva, se nem hallva. – Add ide a gyereket! Már három óra is eltelt, s legfeljebb kettőről volt szó... Te ganef, add vissza a gyereket!

És ekkor Hájim Kudrjavijnak torkán akadt a szó: észrevette az első titkárt...

– Naum Lazarevics? – mondta vontatottan. – Jó egészséget... Ki gondolta volna, hogy magának kell a gyerek... Persze a maga gyereke, és bárhol láthatja, ahol akarja... De miért épp ebben a házban? Értem, hogy közelebb van a munkahelyéhez, de hát ide-oda rángatni egy gyereket... Magának nyilván fontosabb...

– Nos? – mondta nyugodtan az Első –, ez újabb bizonyíték arra, hogy mi sosem hozunk helytelen döntést! Ő az én fiam!

A vezetőségi tagok helyeslően bólogattak.

– Meg kívánom jegyezni – mondta apám –, hogy elsőként tettem föl a kezem.

– Magáról még beszélgetünk – jelentette ki az Első. – Hol van a Sapiro elvtárs fia? Hozzák be a Sapiro elvtárs fiát.

– Az Isten szerelmére – felelte nagyapám –, ha az egész vezetőség azt állítja, hogy ez a maga fia, tessék, fogja, én behozom a miénket.

Nagyapám az Első kezébe nyomott, és máris behozta a Hájim unokáját.

– Tessék.

– Bontsák ki – adott utasítást az Első, és diadalmasan pillantott apámra.

– Miről van szó, az Isten szerelmére? – kérdezte nagyapám, és kibontotta a pelenkát.

A vezetőség megint a Hájim unokája elé járult mustárra.

– Nahát – diadalmaskodott apám –, mit mondtam! Provokáció!

Az Első bámulta a csecsemőt, és a fejét tette volna rá, hogy ez az ő gyereke... Ám arra pontosan emlékezett, hogy nem volt két gyermeke... Mialatt azon töprengett, hogyan is eshetett meg ilyesmi, életemben először alaposan megfogalmaztam a véleményemet róla... Úgy látszik, ez nem volt szokásban, így hát a vezetőségi tagok mind elítélően pillantottak rám. Az Első ugyan csak meghökken. Nyilván eddig még sohasem mondta meg senki a véleményét róla.

– Mi folyik itt? – kérdezte, ki tudja, miért a nagyapámra nézve. – Mit akar tőlem, célzatosan nyomta a kezembe?...

– Bocsásson meg – felelte nagyapám –, ha tényleg a maga fia, tőle kérdezze meg... De ha nincs ellenére, tisztába tehetem.

Átvett az Első kezéből, és óvatosan kezdett kibugyolálni. Ezalatt az Első fölvette apám kimenő zakóját... Jóval magasabb volt, mint ő, a zakó csak nagy nehezen ment rá, de Ivan Szemjonovics segítségével, aki nem volt idevalósi, és csak nemrégiben érkezett az Uralból, sikerült belepréselnie magát... És ekkor a jelenlévők észrevették, hogy az Elsőn egy majdnem egészen új, fekete, zsidó ünnepi kabát van. Az Első nyilvánvalóan nem jött rá, mit vett föl, mert megigazította a kabátot, legényesen kifeszítette a vállát, s azt mondta, hogy nagyon kényelmesen érzi magát benne.

És a vezetőségi tagok épp csak törni kezdték a fejüket, hogyan másszanak ki ebből a slamasztikából, ráadásul anélkül, hogy az Első észrevenné, amikor nagyapám hangja beharsogta a szobát:

– Oj vej, jaj nekünk! – kiáltotta. – Hogy lehet ez? Nézzék csak, mi ez...

Mindannyian nagyapámhoz rohantak, s rémisztó látvány tárult a szemük elé: az első titkár fia, Pjotr körül volt metélve...

Persze ő én voltam, de a vezetőség egyhangúan megszavazta, hogy én Pjotr vagyok... Az Első ott állt afeketeünnepelőben, halálsápadtan, éshallgatott.

– Hájim Kudrjavij – motyogta végül –, nem őt metéltette körül, engem metélt körül... Igen, igen, annak ellenére, hogy nekem már egyszer megcsinálták, maga lemetélte a szárnyaimat, Hájim Kudrjavij... az összes tollamat...

Mindnyájan úgy álltak ott, akár egy temetésen, kivéve a Másodikat, aki már Elsőnek készült lenni. Ő is lehorgasztotta a fejét, de csöppet sem úgy, akár egy temetésen... Arcán látszott, hogy most a székfoglalóját fogalmazza.

– Legalább a kaftánt vetné le – bökte oda megvetően az Elsőnek, és mindenki helyeslően bólogatott...

– Miféle kaftánt? – nyögte kínlódom az Első. – Nem elég magának, hogy lemetélték a tollaimat?

– Kaftánban van! – ismételte meg a Második, és kiköpött.

Az Első végignézett magán, és elsötétült előtte a világ.

– Segítsenek levenni – préselte ki magából, de egyetlen vezetőségi tag sem mozdult, pedig milyen barátian segítettek, amikor fölvette. És csak Ivan Szemjonovics, aki nem volt idevalósi, és csak nemrég érkezett az Uralból, sietett a segítségére...

– Úristen, mi folyik itt? – bödült fel hirtelen Hájim Kudrjavij. – Vosz tucah?! Én egy körülméletlent adtam kölcsön, és mit ad vissza, kérdem én, MICSODÁT?

Ökölrel hadonászva támadt nagyapámra.

– Minek kiabál? – felelte az nyugodtan. – Sráj nit! Még azt hinné az ember, nem is tervezte, hogy körülmetélteti a gyereket...

– Én?! – fortyant föl Hájim Kudrjavij. – Nem nézem, hogy itt a vezetőség, és kitepem azt a zsidó szakálladat... Micsoda hazugság – szólta oda az Elsőnek.

– Ó, már antiszemita is lettél... – mondta nagy-

apám –, korábban a kozákok akarták kitepni a szakállamat, most meg te... Nevezd még büdös zsidónak is, s máris beállhatsz a Zaporozsjei Szecsbe. Mindjárt idehívom Nuszidot, mesélje csak el, mi az igazság.

Minden jelenlévő tudta, hogy Nuszid az, aki a városban a csecsemők körülmetélésével foglalkozik titokban, ámbátor hivatalosan tűzoltóparancsnok-helyettes.

– Nem számít, mit beszél ez az őrült – felelte Hájim –, tényleg, Naum Lazarevics, csak most jut eszembe, mintha gondoltunk volna ilyesmire, s úgy terveztük, vigyen el bennünket az ördög, hogy holnap ejtjük meg a dolgot... De mondja csak, Naum Lazarevics, megtörténhet-e ma, amit csak holnapra tervez az ember?

Az a néhány perc, amit Naum Lazarevics ünnepi kabáttalanul töltött, úgy látszik, megtette a magáét. Gondolatai újra ellenállhatatlanok, világosak voltak, visszatért az igaz ügybe vetett mélységes hite.

– Az, ami holnap történt volna meg – jelentette ki meggyőződéssel –, nem történhetett meg ma. – Ki van mellette?

Mind a Másodikra néztek, aki már-már arra készült, hogy Első legyen. A Második gúnyosan mosolygott. S most egyetlen vezetőségi tag sem tette föl a kezét, beleértve Ivan Szemjonovicsot is, aki nem volt idevalósi, és csak nemrégiben érkezett az Uralból; egyetlen vezetőségi tag sem, akik pedig oly sok éven át az Elsővel egy ütemre lendítették magasba kezüket. Az Első mindent megértett. Csöndben odajött hozzám, ügyetlenül bebugyolált a takaróba, s mereven maga elé nézve, a kijárat felé indult. Láthatóan erős ember volt, emelt fővel haldoklott... És ekkor nagyapám, minden erejét összeszedve, odarohant hozzám, és kikapott a kezéből.

– Eredjenek a pokolba – kiáltotta – a vezetőségünkkel, a határozataikkal, az „egyhangú döntéseikkal”, az Abram Iszaakovicsukkal és magával, Naum Lazarevics. Fabrend zolc tu veren. Ez az én unokám, az én Girslem, és sohasem cserélném el a maga körülmetéletlen fiával.

Mindannyian az Első köré sereglettek, olyan szoros gyűrűbe fogták, ahogyan még soha, s a kaján vigyor lehervadt a Második arcáról. Az Első izgatottan és büszkén kihúzta magát; egyszer látták csak ilyennek, miután a Kremlben majdnem kezét fogott vele az emberiség vezetője és tanítója,

– A maga mosolyáról még külön beszélünk – mondta tagoltan, és megvetően hozzátette: – Gioconda!

Úgy látszott, ez utóbbi kijelentés teljesen leterítette a Másodikat.

– Miért bánik így velem, Naum Lazarevics? – mondta, s majdnem sírva fakadt. – Igaz, egy ideig baloldali eszer voltam; voltam jobboldali, centrista, elhajló és még útítárs is, de Gioconda, engedelmeivel, soha...

De már senki sem figyelt rá, mindnyájan apámat bámulták.

– Szerintem minden világos – jelentette ki váratlanul apám, gyűlölködve nagyapámra nézett –, javasolom, adjanak nekem szigorú írásbeli megrovást.

– Ú-úgy – mondta vontatottan az Első –, van más javaslat is?

– Lehet, hogy ez nem javaslat – kezdte a nagyapám –, de szeretném közölni, hogy bár a maguk Abram Iszaakovicsa megkeseríti életem utolsó éveit, az igazság kedvéért ki kell jelentenem: Sapiro elvtársnak semmi köze a gyerek körülmetéléséhez, család áldozata, valamint...

– Kérem, aki nem vezetőségi tag, távozzék – szakította félbe az Első, és nagyapám, felragadván engem, elhagyta a helyiséget. Az Első – biztos, ami biztos – közelebb húzta magához a fiát, a Hájim unokáját. Aztán felöltötte azt a pózt, amit általában a szónoki emelvényen szokott.

– Elvtársak – dörögte –, a történetek szörnyű foltot ejtettek mindannyiunkon, az egész vezetőségen, s ha tetszik, még rajtam is! Nevetséges az az állítás, hogy nem tudott róla! Egy vezetőségi tagnak mindent tudnia kell, még azt is, amit egyelőre nem tud... Így hát elvtársak, kérem, tegyék föl a kezüket.

Mind egyszerre emelték föl a kezüket.

– Egyhangú döntés – szögezte le az Első.

– Bocsánat – mondta apám, aki elsőként emelte föl a kezét –, mire szavaztunk most, nem jól hallottam...

– Kizárt párttagokkal nem társalgok – felelte fagyosan az Első. – Menjünk, elvtársak. Nincs itt keresnivalónk...

És a vezetőség, az Elsővel az élen távozott.

Apám néhány percig megrendülten állt. Majd hirtelen felkiáltott.

– A macesz! – ordította. – Hol a macesz?

Nagyapám beszaladt a szobába, nyomában nagyanyám, karján velem...

– Szóval kizárták – szögezte le nyugodtan a nagyapám. – Hajzerem...

– Maceszt! – kiabálta apám. – Maceszt akarok!

– Nincs – mondta nagyapám –, kidobtuk, ahogy parancsolta.

– Nincs?! – üvöltött föl az apám, és határozott vezetőségi taghoz illő léptekkel az ágyhoz masírozott, lehajolt és alámászott. Néhány perc múlva merő porosan előmászott, kezében egy batyuval. Lázasan, a rongyokat, kendőket és egyebeket félredobálva kezdte bontogatni a csomagot, mígnem végre eljutott a maceszig. Mohón rávetette magát, és dühödten falni kezdte... Ette, ette ropogtatta, tömte a szájába, fulladozott, és világos volt, hogy bosszút áll az Elsőn, a Másodikon és mindannyiunkon, még Ivan Szemjonovicson is, aki nem idevalósi, és csak nemrégiben érkezett az Uralból.

– Egye, csak egye, egészségére, Abram Iszaakovics – mondta nagyapám –, friss a macesz, mindössze egy-napos.

Miután apám felfalta a házban található összes maceszt, magára kanyarította nagyapám tálesztét, és a keleti falnál imádkozni kezdett... Egy órán, de lehet,

hogy kettőn át imádkozott, aztán a táleszban távozott hazulról...

Többet nem láttuk...

Egyesek azt mondták, elutazott Amerikába, s az Egyesült Államok Külügyminisztériumában dolgozik, mások szerint egy zsidó közösség vezetője Keystonban, megint mások úgy vélik, hogy végtelen hazánkban bolyong, és mindenkit, aki kéri ingyen körülmétél...

Az öreg Slojme ráadásul azt állítja, hogy a Tehuacánban nemrégiben elhunyt Hant multimilliárdos a hajdani vezetőségi tag, Sapiro elvtárs volt, node ezt már senki sem hiszi el neki...

[SEBES KATALIN FORDÍTÁSA]

(Megjelenik az *Utazás Hollywoodba* című orosz emigráns elbeszéléskötetben a TÉKA Kiadó gondozásában)

Bacskai Sándor / BESZÉLGETÉS EGY KIVÁNDORLÓ SZOVJET ZSIDÓVAL

Körülbelül hárommillió szovjet zsidó élte túl a háborút, hogy aztán Sztálin nyugodt körülmények között folytathassa Hitler megzavart, félbehagyott munkáját. Annak a harmincvalahány kivégzett jiddis írónak persze mindegy volt, hogy német volt-e vagy orosz az a pisztoly, aminek a csövét a tarkójához nyomták, a zsidónak mindegy, hogy árja-e vagy sem, aki ujjal mutogat rá az utcán, mindegy, hogy a *Stürmer* röhög-e rajta, vagy a *Krokogyil*, hiszen a „nemzetközi zsidó” is egyaránt vérszomjas, akár a német kisémbere, akár a testvéri arab országokra tenyerel rá szőrös kezével, fogai között tartott törével. Amikor pedig nem lehetett egyszerűen, „kozákosan” elintézni a vitás kérdéseket, mindig ott voltak a Gulág táborai, a zsinagógák bezárt ajtajai, az elbocsátások és a megkülönböztetések. S közben a külvilágnak zsidó politikusokat, zsidó művészeket, zsidó könyvkiadást mutattak, meg egy létező zsidó Paradicsomot, valahol a Távols-Kelet egy mocsaras és maláriás zugában.

Azok a zsidók, akik mindezt átérték, nem akarnak többé ott maradni, és elmennek. A legtöbben a ferihegyi tranzit-várón keresztül, de vannak olyanok is, akik az EL AL gépeivel utaznak. A Kazinczy utcai imateremben találkoztam a Szovjetunió kevés vallásos zsidóinak egy kicsiny csapatával, Iljával, a leningrádi elektromérnökkel, Leával, a héber-angol tanárral és gyermekeikkel, Chaimmal, Ruthal, és Jankellal. Barátságosak voltak és kedvesek. Ilja magától értetődően vállalta, hogy válaszol a kérdéseimre. A beszélgetés fordításában Illés Márta segített.

– *Kérem, meséljen a gyermekkoráról!*

– A negyvenes évek végén egy belorusz kisvárosban születtem, nem messze Minszktól. A szüleim még vallásos környezetben nevelkedtek, de később már nem tartották meg az előírásokat és a törvényeket. Az én gyermekkoromban csak a nagyobb ünnepekről emlékez-

tünk meg, például a peszähról. Aztán én Leningrádba mentem tanulni, és ott is maradtam. Ott ismertem meg a feleségemet, aki Ukrajnában született, Litvániában járt iskolába, és Németországban is élt, mert a papája katonatiszt volt, és állandóan vándoroltak.

– *Érzett-e gyermek- és ifjúkorában hátrányos megkülönböztetést a származása miatt?*

– Az iskolában nem, ott meglehetősen jó volt, a tanárim soha nem éreztettek ilyet. De a városokban, a forgalmas helyeken és a nagy tereken mindig, folyamatosan. Aztán az egyetemen megintcsak nem, az nyitott légkörű volt. De a gyermekkoromban igen, éreztem. Ebben Oroszország, Ukrajna, Belorusszia egyforma. A Baltikumban, talán az európaibb kultúra miatt jobb, Grúziában pedig jó a zsidók helyzete.

– *Van ezzel kapcsolatban konkrét élménye vagy emléke?*

– Azok nagyon sötét és veszélyes idők voltak, akkoriban volt például a zsidó orvosok elleni per. Nálunk, a mi városunkban ez úgy jelentkezett, hogy bedobálták kövel az ablakainkat, és felgyújtották a zsidók házeit. Ekkor én még kicsi voltam, nagyon keveset értettem az egészből. Gyakran voltak verekedések is, a zsidó gyerekeket gyakran megverték a többiek. Engem a szüleim távol tartottak az ilyenektől, nem engedtek így viselkedni, hogy zsidó létemre verekedésekbe keveredjek. Sokat kellett költöznünk, a szüleim állandóan új munkahelyet kerestek... Sztálin halála után egy kicsit változott a helyzet, a kormányzat részéről csökkent a nyomás. De hogy miben és mennyiben – én gyerekként nem tudtam különbséget tenni.

– *És milyen változások vannak ma?*

– A zsidók helyzete és az, hogy a hatalom milyen esz-közökkel építi fel a viszonyt közte és a zsidóság között, az mindig a politika függvénye. A jelenlegi kormány, a központi hatalom részéről nincs antiszemita megnyilvánulás, hiszen ez nem lenne nekik előnyös, ebből ma semmi jó nem származhatna. Úgy gondolom, hogy az